

WOJCIECH KOSIŃSKI, PAWEŁ BYRSKI*

KONCEPCJA ZAGOSPODAROWANIA OTOCZENIA I ODBUDOWY WIEŻY WIDOKOWEJ NA ŚNIEŻNIKU

THE CONCEPT OF RECONSTRUCTION WATCH-TOWER AT THE TOP OF ŚNIEŻNIK MOUNTAIN

Streszczenie

Cenny krajobraz przyrodniczy o randze rezerwatu dotknięty ręką ludzką, aby maksymalnie wydobyć jego walory, jest obecnie wyjątkową atrakcją i częstym celem wypraw turystycznych. Sposób udostępnienia rezerwatów przyrody, odsłaniający przed turystami tajemnice natury, nie czyniący jej jednocześnie krzywdy, jest wielkim wyzwaniem dla projektantów. Zespół autorski podjął się koncepcji odbudowy wieży widokowej na szczycie Śnieżnika Kłodzkiego, zburzonej w 1973 r. przez władze komunistyczne. Działka po historycznym obiekcie zlokalizowana jest w najwyższym niemal punkcie góry, od południa przylega do granicy państwa, zaś z pozostałych stron otoczona jest terenami chronionymi. Projektowany korpus wieży powtarza gabaryty swojego pierwowzoru, z kolei część obsługi gastronomiczno-technicznej mieści się w znacznie mniejszym pawilonie niż poprzednie schronisko. Największą atrakcją obiektu był i będzie panoramiczny taras widokowy na poziomie +30,00 m, obliczony starannie w XIX w., z którego podobno nocą można było zobaczyć światła Wrocławia i Pragi. Zdaniem autorów, wzięwszy pod uwagę istniejące uwarunkowania krajobrazowe, czyniące z kopuły Śnieżnika atrakcyjny cel wycieczek, odbudowa wieży będzie w sumie korzystnym rozwiązaniem, gdyż pozwoli na skumulowanie i kontrolowanie ruchu turystycznego na ściśle ograniczonym obszarze.

Słowa kluczowe: wieża widokowa, Śnieżnik Kłodzki, turystyka aktywna

Abstract

Valuable natural landscapes, especially places in national parks, touched by human investment to rise whole of unavailable attractivities, are very often purpose of tourist expeditions. There is great challenge for designers, making protected areas more available, showing secrets of the nature to tourists without doing any injuries to nature at the same time. In 1973 communist' authorities ordered to blow up the watchtower at the top of Śnieżnik mountain, now project team takes on the concept of its reconstruction. The plot after the historic object is located in highest point of the top, and borders on the state frontier from the south; other sides are surrounded with reserve areas. The designed trunk of the tower is repeating sizes of historic prototype, however the gastronomical and technical part of building is much smaller then earlier. The most attractive feature of the object is the panoramic viewing terrace on the level of +30,00 m, calculated precisely in 19th century, and sometimes it is possible to see lights of Wrocław and Prague at night from terrace. In authors' opinion, despite existing of unique landscape, a reconstruction of the tower will be the optimum solution at all, because it allows accumulating and controlling the tourist traffic strictly in the limited area, and the landscape – panoramic composition is exactly as it was before.

Keywords: watch tower, Śnieżnik mountain, active tourism

* Dr hab. inż. arch. Wojciech Kosiński, prof. PK, mgr inż. bud. ląd., mgr inż. arch. Paweł Byrski, Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska.

1. Założenia ideowe

Współczesny człowiek, otoczony cywilizacją techniczną i elektroniczną, coraz częściej szuka wypoczynku nie w środowisku prawdziwie naturalnym, ale naturalno-kulturowym, utworzonym przynajmniej częściowo ludzkimi rękami. Szczególnym zainteresowaniem coraz liczniejszych turystów cieszą się bowiem nie te miejsca, gdzie tylko przyroda sama w sobie jest czynnikiem stanowiącym o ich atrakcyjności, lecz takie, w których obok elementu przyrodniczego, pełniącego w tym wypadku rolę tła i drugorzędnej ozdoby, znajdzie się zbudowany obiekt będący szczególnym celem wyprawy.

Każde z tak atrakcyjnych miejsc zachęca inwestorów świadomych wartości poszczególnych lokalizacji, skłonnych wyłożyć wielkie pieniądze, aby przyciągnąć jeszcze większą liczbę turystów. Niestety, spełnienie coraz wyższych wymagań dotyczących obsługi ruchu turystycznego wiąże się z koniecznością przeprowadzenia licznych inwestycji, które wywierają wielki i niekiedy nieodwracalny wpływ na środowisko przyrodnicze, niejednokrotnie w skali daleko wykraczającej swym zasięgiem poza rejon przedsięwzięcia. Szczególnie ważnymi ze względów społecznych i przyrodniczych są tereny rezerwatów przyrody, w których obok walorów ekologicznych istotną rolę odgrywają wartości dodane, o wysokiej atrakcyjności turystycznej, pożądane jako cel podróży i miejsca potencjalnych inwestycji. Powstaje w tym przypadku problem rozważenia dostępności tego typu terenów, objętych przecież szczególną formą ochrony o największych ograniczeniach.

Ryc. 1. Widok pld.-zach. projektowanej wieży na Śnieżniku Kłodzkim oraz jej schemat funkcjonalny

Fig. 1. S-W view of projecting tower on Śnieżnik mountain and functionality schema

Według autorów artykułu zasadnicze pytanie brzmi: w jaki sposób udostępniać rezerwy przyrody, by odsłonić przed turystami tajemnice natury, nie czyniąc jej jednocześnie krzywdy?

2. Lokalizacja inwestycji a kwestie ekologiczne

Masyw Śnieżnika jest najwyższym obszarem górskim w polskiej części Sudetów Wschodnich i drugim, po Karkonoszach, pod względem wysokości w polskich Sudetach w ogóle. Zamyka on od południowej strony Kotlinę Kłodzką.

W 1899 roku otwarta została wieża widokowa, wybudowano także wygodną drogę prowadzącą z Hali pod Śnieżnikiem na szczyt. Pogarszający się w latach powojennych stan techniczny wieży stał się pretekstem, który „zmusił” władze do podjęcia decyzji o jej wyburzeniu, co nastąpiło w 1973 r. Obecnie ruiny wieży stanowią kulminację wznoszącą się ponad geograficznym szczytem Śnieżnika (1425 m n.p.m.) i przewyższającą go o około 3 m.

Planowana odbudowa wieży widokowej na szczycie Śnieżnika Kłodzkiego prowadzona będzie w obrębie rezerwatu przyrody, na działce o powierzchni 0,13 ha, która położona jest w najwyższym niemal punkcie góry.

Projektowany budynek będzie miał charakter całorocznego miejsca wycieczkowego, pomimo że główne nasilenie ruchu turystycznego przypada na miesiące letnie i jesienne. Odbudowa wieży zapewne zwiększy ruch turystyczny w rejonie kopuły Śnieżnika i dlatego ważna jest także sprawa podniesienia standardu drogi prowadzącej na szczyt. Remont obejmie istniejącą nawierzchnię oraz możliwe ułatwienia dostępności dla osób niepełnosprawnych, co jest moralną kwestią dla współczesnych projektantów kreujących atrakcyjne obiekty krajobrazowe.

3. Otoczenie wieży – proponowane rozwiązania projektowe

Na podstawie powyższych założeń można stwierdzić, że projektowana wieża, jako obiekt spełniający współczesne standardy obsługi ruchu turystycznego, wymagać będzie doprowadzenia mediów zapewniających jej całoroczne funkcjonowanie. Proponuje się doprowadzenie energii elektrycznej, sieci teleinformatycznej i kanalizacji sanitarnej kanałem podziemnym pod drogą od strony schroniska na Hali pod Śnieżnikiem. Oprócz systematycznych dostaw energii elektrycznej, która niezbędna jest do zasilenia ogrzewania, windy oraz urządzeń gastronomicznych, a także iluminacji, przewiduje się także zainstalowanie kolektorów słonecznych, które zapewnią częściowe zaopatrzenie w energię niezbędną choćby do wstępnego ogrzania wody użytkowej. W koncepcji zaproponowano gromadzenie wody deszczowej w cysternach oraz oddzielny system zaopatrzenia w wodę pitną pochodzącą ze źródeł zewnętrznych. Powstawanie i gromadzenie się odpadów stałych jest również nieodłącznie związane z ruchem turystycznym. W przypadku wieży ich usunięcie poza obszar podlegający ochronie będzie kłopotliwe, gdyż wymagać będzie (najlepiej codziennego) zwożenia ich przez obsługę do kontenera ustawionego w rejonie parkingu w Kletnie, a więc w odległości kilku kilometrów.

Budowa wspólnego dla wszystkich mediów kanału technicznego winna poprzedzać odbudowę drogi, pod którą będzie on przebiegać. W proponowanym rozwiązaniu projektowym przyjęto, że nowa droga prowadzi będzie istniejącym szlakiem. Przyjmie także podobną formę, czyli nawierzchnia wykonana będzie z lokalnego kamienia, dostępnego w pobliskich kamieniołomach. Ze względu na budowę kanału technicznego i związaną z tym konieczność wykonania głębokich wykopów, niezbędne będzie wykonanie normalnej podbudowy pod nawierzchnię wraz z jej odpowiednim utwardzeniem.

4. Wieża z pawilonem – zagadnienia funkcjonalne

Nowy zespół kubaturowy ma na celu zrealizowanie jak najbogatszych oczekiwań w dziedzinie atrakcji użytkowych, przy jednoczesnym zminimalizowaniu zagrożeń ekologicznych. Z tego powodu rzut sytuacyjny wieży z pawilonem i placem spacerowo-manewrowym zostały zaprojektowane na minimalnej powierzchni terenu.

Jego¹ zajętość w tej koncepcji jest znacznie mniejsza niż w oryginalnej XIX-wiecznej realizacji zespołu wierzchołkowego, która oprócz schroniska była dwukorpusowa. Powierzchnie utwardzone o zminimalizowanych wymiarach, wykonane z elementów ażurowych przerośniętych trawą, będą stanowić powierzchnię – częściowo przynajmniej – biologicznie czynną.

Pawilon ustawiony jest po północno-zachodniej stronie wieży. Dzięki temu położeniu wszystkie powierzchnie placowe przed obydwojma wejściami turystycznymi do wieży – z zewnątrz i poprzez pawilon – mają najlepsze oświetlenie dzienne oraz najatrakcyjniejsze widoki panoramiczne. Natomiast wejście gospodarcze poprzez pawilon jest dyskretnie ulokowane od północy.

Pawilon stanowi współczesny odpowiednik dawnej, historycznej przybudówki schroniskowej. Jest on lepiej niż dawna przybudówka powiązany zarówno z wieżą, jak i z otoczeniem. Ma także celowo ograniczony program funkcjonalny, uznany jako niezbędne minimum w nowej rzeczywistości. Składa się z pięciu szeregowych pomieszczeń o podobnej wielkości połączonych korytarzem, dla których przyjęto następujący program użytkowania:

- 1) informacja turystyczna,
- 2) WC,
- 3) punkt urzędowy dla turystycznego przejścia granicznego,
- 4) zaplecze,
- 5) kawiarnia.

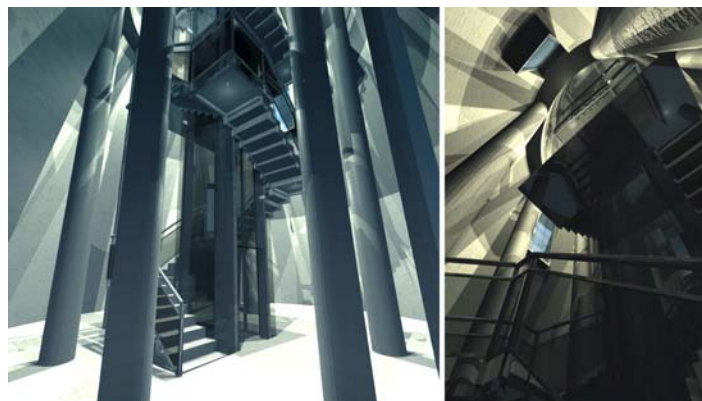
Trzon komunikacji pionowej składa się z centralnej panoramicznej windy jednokabinowej oraz z regularnej kwadratowej klatki schodowej, o wygodnej proporcji stopni. Na poziomie +3,00/+4,00 m pojawia się możliwość wyjścia ze schodów na taras nad pawilonem, który może stanowić atrakcyjną płaszczyznę widokową, a w okresie letnim – kawiarenkę pod gołym niebem, powiązaną z całoroczną kawiarnią mieszczącą się pod spodem w pawilonie².

Na poziomie +30,00 m – odpowiadającym wysokości tarasu historycznej wieży – zaprojektowano panoramiczny taras. Jest on w całości zakryty daszkiem, w przeciwieństwie do historycznego tarasu otwartego, który przez to służył z wielkiej uciążliwości funkcjonalnej. Zakrycie tarasu jest też niezbędne ze względu na potrzebę stworzenia osłony dla windy.

Należy rozważyć dodatkowe wykorzystanie wieży jako przekaźnika, ze staranną analizą uwzględniającą dobre i złe strony przedsięwzięcia tego rodzaju, oraz szanse i zagrożenia, które przynosi z sobą taki rodzaj inwestycji.

¹ Por. Schölzel J., *Standhaft...*

² Podobne rozwiązanie z wielkim powodzeniem zastosowali A. Böhm i W. Kosiński, autorzy zrealizowanego w 1997 r. turystycznego pawilonu ekspozycyjno-gastronomicznego na zapleczu Czorsztyńskiej.

Ryc. 2. Widoki wnętrza wieży z poziomu parteru

Fig. 2. Interior views of tower from 0 level

5. Wieża z pawilonem – zagadnienia konstrukcyjno-materialowe

Wieża wraz z pawilonem mają konstrukcję żelbetową monolityczną, wylewaną na miejscu w ślizgu. Fundamentowanie będzie zależne od wyników badań geologicznych. Najbardziej prawdopodobny jest pierścieniowy, ciężki fundament typu skrzyniowego, ze szczególnym aspektem obliczeń na parcie wiatru. Pochyłe części fundamentowe oraz zewnętrzne ściany do wysokości +10,00 m stanowiącą powierzchnię o formie stożka ściętego, betonowaną również w ślizgu (poziomym).

Ściany wyższej części wieży, o kształcie pionowego walca, będą przenosić siły pionowe na 8 kolumn rozmieszczonych koncentrycznie we wnętrzu dolnej części stożkowej, wtopionych we wspólny fundament główny. Kwestia izolacji termicznej ścian zewnętrznych jest do opracowania w fazie projektu technicznego. Beton elewacyjny (na zewnątrz i wewnątrz) będzie barwiony w masie zgodnie z koncepcją kolorystyczną (szarość – ciemna zieleń). Kruszywo betonu fasadowego i posadzkowego zostanie dostosowane do koncepcji estetycznej.

Konstrukcja obramowań okiennych i drzwiowych powinna być przede wszystkim odporna na korozję w stale zmiennych i wilgotnych warunkach. Elementy i okładziny z kamienia naturalnego (rozbiórkowego ze starej wieży) planuje się montować indywidualnie *in situ*. Wszystkie stropy, stropodachy i wsporniki podestowe oraz balkonowe powinny być żelbetowe monolityczne wylewane na miejscu; konstrukcja schodów, windy, daszku na tarasie górnym, a także balustrady, ślusarka okien i drzwi, skrzydła drzwiowe – ze szlachetnej stali nierdzewnej; zbiorniki-cysterny na wodę – stalowe z wykładziną antykorozyjną, o parametrach niezagrożających zdrowiu; spoinowania – silikonowe o wysokich parametrach odporności – elastyczne, przeciwttermiczne, antyerozyjne; szklenie – prefabrykowanymi zestawami 3-szybowymi o znacznej izolacyjności i stateczności termicznej. Płyty zewnętrzne szyb okiennych powinny być wykonane ze szkła bezrefleksowego.

6. Wnioski

Z przyrodniczego punktu widzenia planowana odbudowa wieży widokowej na szczycie Śnieżnika Kłodzkiego jest przedsięwzięciem niekorzystnym, gdyż może prowadzić do znacznego wzrostu ruchu turystycznego w obrębie rezerwatu przyrody. Jednak wzięwszy pod uwagę istniejące uwarunkowania krajobrazowe, czyniące z kopuły Śnieżnika atrakcyjny cel wycieczek, odbudowa wieży wydaje się dobrym rozwiązaniem, ponieważ:

- 1) pozwoli na skumulowanie i kontrolowanie ruchu turystycznego na ściśle ograniczonym obszarze,
- 2) przyczyni się *per saldo* do ograniczenia zanieczyszczenia środowiska w obrębie rezerwatu, gdyż w zorganizowany sposób odbywać się będzie gromadzenie i odprowadzenie nieczystości płynnych i stałych,
- 3) budowa wieży będącej celem wycieczek, mających formę turystyki kwalifikowanej (wycieczki piesze i rowerowe z parkingów w Kletnie i Międzygórzu), w odróżnieniu od innych proponowanych rozwiązań (kolej linowa na Halę pod Śnieżnikiem lub wręcz na szczyt Śnieżnika) nie przyczyni się do pogorszenia stanu środowiska przyrodniczego w obrębie rezerwatu,
- 4) budowa wygodnej drogi spacerowej zachęci do korzystania ze szlaku tylko w wyznaczonym zakresie i zmniejszy zniszczenia ważnych zbiorowisk roślinnych powodowane przez turystów obchodzących najbardziej zniszczone jej fragmenty,
- 5) realizacja nowej wieży, nawiązującej do tradycji miejsca i do historycznego wyrazu krajobrazowego, jest niezwykle okazją dla zasygnalizowania symboliki dobrej współpracy polsko-czesko-niemieckiej.

Zdaniem autorów projektowana inwestycja będzie miała korzystny wpływ zarówno na środowisko przyrodnicze kopuły Śnieżnika, jak i na rozwój turystyki w regionie, dla którego stanie się wręcz nowym symbolem.

Artykuł oparty jest na pracy własnej autorów, pt. *Wytyczne architektoniczno-krajobrazowe dla wieży widokowej na Śnieżniku i jej otoczenia*, maszynopis ilustrowany, opracowany na zlecenie starosty kłodzkiego, Kraków 2004.

Literatura

- [1] Kosiński W., *Dokumentacja projektu koncepcyjnego odbudowy wieży na Śnieżniku*, maszynopis ilustrowany, Archiwum Fundacji Odbudowy Wieży na Śnieżniku, Kraków 1995.
- [2] Martynowski W., *Historia planowania i zagospodarowania turystycznego Śnieżnika ze szczególnym uwzględnieniem kopuły szczytowej i wierzchołka*, prezentacja multimedialna CD powerpoint, w archiwum autorów opracowania, Kłodzko 2004.
- [3] Martynowski W., *Studium wykorzystania strefy szczytowej Śnieżnika dla rozwoju ruchu turystycznego*, maszynopis, w archiwum autorów opracowania, Kłodzko 2004.
- [4] Schölzel J., *Standhaft und Treu, die Chronik des Glatzer Schneebergturms*, Heidelberg 1977.
- [5] Schölzel J., *Vor 100 Jahren, Baubeginn Schneebergturm*, [w:] *Kultur und Geschichte*, Lippstadt 1993.
- [6] Żórawski J., *O budowie formy architektonicznej*, Warszawa 1973.